VISSERSVROUWEN AAN HET WOORD

Annemiek van der Veen

Inleiding

In het Visserijmuseum in Vlaardingen is van februari tot november 1982 de tentoonstelling 'Vissersvrouw, zelfstandig... tegen wil en dank' te zien geweest. Deze tentoonstelling was ondermeer mogelijk geworden dankzij een in Leiden opgezet doctoraal werkcollege van de subfaculteit geschiedenis naar de positie van vissersvrouwen. Het initiatief hiertoe was uitgegaan van de leidse werkgroep vrouwengeschiedenis. Tijdens het cursusjaar 1979-1980 onderzochten acht studenten onder leiding van prof. dr J. R. Bruijn en drs M. Schwegman het literatuur- en bronnenmatriaal in diverse bibliotheken en archieven, ten einde een indruk te krijgen van het leven van vissersvrouwen in Katwijk, Scheveningen en Vlaardingen in de periode rond 1900. Het begrip 'vissersvrouwen' werd zo breed mogelijk gedefinieerd: alle vrouwen, die een sociale of economische relatie met de visserij hadden, bijvoorbeeld als dochter van een visser, als echtgenote, of als werkneemster in een nevenbedrijf van de visserij. Omdat de verhalen van vissersvrouwen zèlf bij dit onderzoek onontbeerlijk waren, werd ook een aantal interviews afgenomen.

Het zijn deze interviews, tien in het totaal, die in dit artikel tot een geheel zijn samengevloeid. Hoewel de vlaardingse, scheveningse en katwijkse vissersvrouwen elk hun eigen verhaal vertelden met de daarbij behorende plaatselijke karakteristieken, waren er toch genoeg overeenkomsten om een algemeen beeld van het leven van vissersvrouwen te geven. Dit betekent echter niet, dat iedere vissersvrouw zich in dit beeld zou hebben kunnen (of kan!) terugvinden: daarvoor kunnen persoonlijke omstandigheden van te grote betekenis zijn geweest. Bovendien is het moeilijk, zo niet onmogelijk, de positie van vissersvrouwen in al haar facetten te belichten.

Desalniettemin is in een aantal hoofdstukjes geprobeerd het bestaan van vrouwen in één van de drie vissersplaatsen aan de Noordzee tussen ruwweg 1900-1940 aanschouwelijk te maken. Vissersvrouwen

'... je had altijd angst hoor, je leefde altijd wel in spanning hoor, vissersvrouwen, ja...' - Vlaardingen.

komen aan het woord over onder andere hun ouderlijk huis, hun gezinsleven en hun arbeid. Hoewel sommige van deze onderwerpen in een bepaalde plaats spelen, wil dat niet zeggen dat de geschetste situatie niet tevens voor de twee andere plaatsen representatief is. Bovendien praten bijvoorbeeld de geïnterviewde vrouwen uit Vlaardingen ook mee in een onderwerp dat – zo op het oog! – Katwijk betreft. Het gaat immers niet zozeer om de regionale verschillen, maar bovenal om datgene wat iedere vissersvrouw rond 1900 met elkaar verbond: het geven en nemen van de zee.

Een woord van dank is hierbij zeker op zijn plaats voor alle deelnemers van het doktoraal werkcollege Vissersvrouwen aan de Rijksuniversiteit van Leiden gedurende 1979/80.

Het ouderlijk huis

Kunt u iets vertellen over uw ouderlijk huis, over uw ouders bijvoorbeeld?
Nou, ik kom uit een echt vissersgezin, ik ben daar helemaal in geboren en in getogen, in de visserij, helemaal voor 100 procent. Vader altijd gevaren, broers altijd gevaren en de hele familie van weerskanten, van vaderskant en van moederskant: allemaal vissers.

Hoeveel broertjes en zusjes had u zelf?
Nou, mijn moeder had er ook zes. Ja, dat had je vroeger. En we woonden in een klein huisje, hoor! Je kwam eerst een poortje in en dan kwam je bij een laag deurtje, je kon zo met je hand bij de goot. Daar ging je in en dan kreeg je een kamer met een trap naar beneden, dat was het keldergat. En dan zette je daar een ledikant op, met de poten aan de zijkanten en dan moest je heel stil liggen anders viel je de trap af. Dan lagen we zo boven op het keldergat. En als ik dan in de kelder moest wezen – want als het nog lijden kon kochten we een zak aardappels en dan gingen die naar de kelder – dan moest ik zo onder het ledikant door om ze te halen. Maar naderhand kregen we het huisje naast ons erbij, toen hebben ze een deurtje in het gangetje gemaakt en toen hadden we er nog een kamertje bij. Als we schoon moesten maken, kon je zo bij het plafond, dat was gemakkelijk.

Is uw moeder altijd thuisgebleven?
Mijn moeder was naaister; ze is naderhand ook wel uit

'. . . nou, mijn moeder had er ook zes. Ja dat had je vroeger. . .' - Vlaardingen.

werken gegaan, maar haar vak was naaister. Mijn moeder ging naar een mevrouw, één of twee keer in de week of misschien nog wel meer, ik weet het niet precies. Die mevrouw, die was naaister, verstelnaaister en die nam naaimeisjes in haar huis en daar werkte mijn moeder dan. Mijn moeder naaide natuurlijk de scheveningse dracht, die kon alles. Dan hadden ze zo die mutsjes met die vierkante klappies en die schoudermantel, die keepies, dat deed ze natuurlijk allemaal. En verstellen, want toen moesten ze veel meer verstellen natuurlijk. Dat naaide mijn moeder dan, dat was twee kwartjes per dag, daar moest ze van leven, ja daar moest ze van leven.

Maar uw vader verdiende toch ook, die was visser?
Mijn vader bleef soms tien, twaalf weken weg, dus twaalf weken kreeg mijn moeder niks, of die tien weken. Dat noemden ze gewoon op hoop van zegen. Dat wilde zeggen, je verdiende naar je vangst, want vaste weekgelden waren er niet bij vroeger. Wat je binnenbracht, dat werd verkocht en daar kreeg je je verdiensten aan. Het is ook wel eens zo geweest, toen had mijn vader een reis gedaan van dertien weken, en toen zei de reder: 'Er is geen rekening, er is geen verdienste, alles is op aan de kosten', nou en dan was er niet verdiend. Dan hadden ze weer niks, dan zaten we weer zonder.

Dus dan moest u echt leven van de inkomsten van uw moeder, met naaien?
Ja, en later ging ze ook uit werken. Ik heb nog wel meegemaakt, dat ik bijvoorbeeld 's morgens naar school ging, dat mijn moeder geen brood had voor 's morgens en dan zei mijn moeder: 'Als ik nou uit werken geweest ben, dan heb ik weer wat verdiend, dan kunnen jullie weer wat leuks krijgen of wat eten of zo'. Nou en dan werkte ze in een hele grote villa en die dienstbode, die wist het al en dan kreeg mijn moeder daar meteen een voorschot, meteen al wat geld om brood te halen. dat kwam ze dan gauw naar huis brengen, dat als wij dan uit school kwamen, dat er dan een boterham stond. En dan had mijn moeder geen geld voor boter en dan zei mijn moeder: 'De boter zit erin gebakken', dat geloofden wij! En dan deed mijn moeder zo: een klein beetje nat maken met een beetje melk, zo met een lepeltje, en dan een beetje

'... en ook wel 's zomers, dan gingen wij veel op het strand...' - Katwijk (Visserijmuseum Vlaardingen).

suiker erover, dat was gewoon een traktatie bij ons. Eerlijkwaar.

Kreeg u van school geen extra voeding?
Nee, dat hadden wij niet. Mijn moeder had nog trotse armoede. We hoefden het nooit te vertellen, nog niet eens tegen mijn oma. Die had het ook niet, maar die moesten wij passeren en dan zei mijn moeder: 'Als oma vraagt wat heb je gegeten, dan zeg je: aardappelen met bruine bonen en spek', en dan hadden we helemaal niks gehad. Je mocht het niet vertellen. Als mijn moeder een kwartje had, dan was het eerst voor zeep en water, dat we schoon waren. We waren met vier meisjes en twee jongens, maar... altijd keurig. Mijn moeder was een heel klein schoon vrouwtje. We zeiden altijd: 'Je kan haar door een ringetje halen', zo helder en fris was ze altijd. Wassen en schoonhouden, dat ging haar boven al.

Hoe deed u dat vroeger als uw moeder aan het werk was? Was u dan alleen thuis, of naar school of...?
Ja, wij waren naar school, maar als mijn moeder dan thuis was, dan maakte ze een kopje thee en dan zei ze: 'Nou kinderen, nou is je moeder de hele dag weg geweest, nou zal ik het even gezellig maken'. En ook wel 's zomers, dan gingen wij veel op het strand, want toen was het strand – nou vind ik er niks meer aan – maar vroeger, dat was fijn, hoor. Dan zei mijn moeder: 'Gaan jullie maar op het strand zitten' en dan kregen we eerst een paar boterhammen mee, want we

moesten ons zelf redden en dan kwam mijn moeder 's middags en dan bracht ze wat mee, een peertje of een banaantje, dat had ze verdiend! Nou en dan bleven we nog tot een uurtje of zeven zitten.

Was dat gewoon voor vrouwen, dat ze gingen bijverdienen?
Nou, als 't moest, dan moest 't hè? Want mijn tante die ging met vis, met negotie. Die was een echte visvrouw. Ze nam van alles mee, schol, wijting, bokking, makreel, twee emmers barstensvol. En natuurlijk ook haring, maar dat moest eerst geweekt worden. Want vroeger was het pekelharing, de laatste jaren heb je groene haring, die is lichter gezouten, maar vroeger was het heel zout hoor, voor het bewaren. En dan deed ze die 's middags in de week en dan liet ze die 's avonds uitlekken en dan ging ze daar 's morgens mee weg.

Waar verkocht ze de vis?
Nou, in Den Haag. Vroeger had je hier wat ze dan noemden van die veerwagentjes, die reden vanaf de Duinstraat tot aan de Scheveningse veer en daar gingen die visvrouwen dan met mee. Er waren wel trams, maar daar mocht je niet altijd met mee hè, vanwege die vislucht.

Verkocht ze de vis ook wel eens ergens anders?
Nee, maar er woonde hier ook een scheveningse vrouw en die ging naar Rotterdam altijd. Nou, en de buurvrouw d'r zus, die ging helemaal tot de grens, ik weet niet hoe ver die wel ging. Met twee zulke manden ging ze, eerst met een juk en later met een wagentje.

Wilde uw moeder niet visverkoopster worden?
Nee, zij zag het er niet in, maar mijn tante had er reuze zin in. Ja, en handel daar moet je ook . . ., ja de ene kun je minder vragen, de ander kun je een beetje meer vragen. Mijn tante was er geroutineerd in hè. En ze vond het een vrij beroep.

Een vrij beroep?
Ja, dan zei ze wel eens: 'Kijk als je ene dag uit werken gaat, dat heb ik in een paar uur verdiend'.

Heeft u thuis nog weleens meeverdiend?
Ja, garnalen pellen, dat hebben wij ook gedaan. Dat deed je onder elkaar hoor, het gezin onder elkaar. Dan

'. . . want mijn tante die ging met vis, met negotie. . .'
Vlaardingen.

kwamen wij uit school vandaan en dan dacht je: 'O nee, daar staan de garnalen'! Op een tafelzeiltje, dan kwam er zo'n witte mand met garnalen, en dan moest je pellen natuurlijk, anders had je niet te eten.

Hoeveel woog zo'n mand ongeveer?
Nou, zeg dat we er een pond of vijftig uithaalden. En dan brachten we het weer terug naar de handelaar en dan werd 't precies uitgewogen, je moest de pellen meebrengen. En als je nou zo'n mand gepeld had, kreeg je twee kwartjes.

Dus uw moeder moest wel de eindjes aan elkaar knopen?
Ja, maar weet je wat het ook is natuurlijk, ik bedoel

'. . . dan kwamen wij uit school vandaan en dan dacht je: O nee, daar staan de garnalen!' (Visserijmuseum Vlaardingen).

maar, je was allemaal even arm. Dus je wist niet beter of het hoorde zo. En kijk, we hebben natuurlijk, zijn natuurlijk altijd grootgebracht . . ., gelovig zal ik maar zeggen. Dat geloof, dat haalde ons daar door heen, door die zware tijd. En we hadden het geloof, er komt wel een betere tijd. Dat was onze hoop en daar leefden wij op, hè. Ik heb ook een heel gelovige moeder gehad en daar denk ik altijd nog met liefde aan. Mijn moeder zei altijd: 'Het kan wel eens tot je lippen komen maar het komt er nooit over heen'. Dat was mijn moeders spreekwoord altijd.

De schooltijd

Bent u zelf naar een bewaarschool geweest?
Nee.

Waren er kinderen die u kende die wel gingen?
Nou, bij ons in de straat ook niet, want het was een vreselijk armoedige straat waar we woonden, maar ja, wie was vroeger nu niet arm?

U ging wel naar de lagere school?
Ja, toen was ik zes, in 1906. Dat was gewoon een openbare school, je kan gerust wel zeggen, dat was de armenschool, een school die niets kostte. Maar mijn man die ging op de christelijke school. Zijn moeder heeft echt d'r kinderen uit haar roeping naar een christelijke school gedaan, die had er behoefte aan dat haar kinderen naar de christelijke school gingen. Ze moest toch 55 cent schoolgeld voor mijn man, d'r allereerste, betalen. En dan kon haar tweede kind goedkoper gaan en met de derde werd het 27 cent per kind. Dat geld moest er toch maar wezen.

En u ging naar de openbare school omdat er bij u thuis niet zoveel geld was?
Nou ja, mijn vader was meer sociaal gevoelig, SDAP. Als je zo'n hard leven hebt, want mijn vader verdiende

'. . . je zat wel met een kind of veertig in de klas. . .' - school Westnieuwland, Vlaardingen.

ook maar 7 gulden, dan geloof ik ook wel: je wordt nooit als communist geboren, maar wel zo gemaakt!

Dat was bij u in de familie dus uit overtuiging, dat u naar de openbare school ging?
Ja, al mijn broers en zusjes, al mijn nichtjes en neefjes gingen naar de openbare school. We hebben altijd heel goed geleerd hoor, op die openbare school. We hebben wel eens gezegd: 'Kijk eens, er komen niet altijd engelen van de christelijke school af en ook geen duivels van de openbare'. Ik had een vriendinnetje en die ging op de christelijke school en wij leerden met handwerken altijd veel meer nog dan zij. Zij kregen geen subsidie en dat kreeg de openbare school wel. Naderhand is het allemaal één geworden en kregen ze het net zo goed, maar toen was het echt moeilijk, hoor, voor de christelijke scholen.

Hoe ging dat vroeger op school, zat je met veel kinderen in de klas?
Je zat wel met een kind of veertig in de klas. Je had vier rijen, twee rijen meisjes en twee rijen jongens. We kwamen om negen uur op school en dan hadden we een half uur godsdienstonderwijs. En dan verder rekenen, zingen, aardrijkskunde en noem maar op. 's Avonds om vier uur gingen de jongens naar huis en de meisjes die bleven dan breien.

Wat werd er dan zo'n beetje gedaan?
Nou, dan mocht je voor thuis wat meebrengen om te breien en vroeger had je veel voor kinderen om zelf te breien: borstrokken, sokken . . . En daar betaalden we een kwartje, misschien dertig cent in de week voor, en dan mocht je de hele week naar de breischool gaan. Als ik terug denk aan die winteravonden, dan werd het natuurlijk om kwart over vier donker in het felst van de tijd, dan mocht je van de juffrouw boven op de bank zitten en als je dan geen ingewikkeld iets had, dan mocht je zingen of de juffrouw las voor. Dat was voor de meisjes en dan gingen we om half zeven naar huis.

U heeft de lagere school wel afgemaakt?
Ja, twaalf klassen, want er waren toen nog twaalf klassen, je werd om het half jaar verhoogd. En op mijn twaalfde jaar ging ik van school af. Ik kon toen, zegt men, goed leren. Ja, nou is het wel een wassen neus, want ik heb maar gewoon openbare school gehad. En toen kwam de meester en toen vroeg hij aan mijn moeder of ik door mocht leren, maar ze zei: 'God man, weet je niets anders voor me? Ik zal blij wezen als ze gaat verdienen'. En toen moest ik gaan werken voor een gulden per week, dat kon je gewoon niet missen.

Was er wel een school waar u heen kon om door te leren?
Nou, toentertijd niet hoor. Er was wel een huishoudschool in Schiedam, maar dan moest je een fiets hebben, dus daar kon ik ook niet naar toe; en betalen konden we ook niet. Nee, dat was niet voor ons soort mensen, dat deden alleen die beetje hoge lui. Nee, wij zijn werklui en we blijven werklui, ja toch?

De dienstbode

Uw moeder is dienstmeisje geweest?
Je had toen die hotels die op de boulevard stonden, ik weet niet hoeveel en die hadden dan kamermeisjes nodig en ook hulpkamermeisjes. Mijn moeder werd zo van school afgehaald, ze was tien jaar, omdat haar vader dood was en haar moeder had reuma, die kon niets erbij verdienen. Mijn moeder was de oudste dus zij werd van school afgehaald. Want ze hadden een buurvrouw en die was kamermeisje en die zei: 'Ik kan Antje wel gebruiken!' Dan moest ze die wasbakken schoonmaken, vroeger had je nog kannen natuurlijk. En schoenpoetsen en al die kleine karweitjes. Toen was ze nog maar een meisje van tien jaar.

Bent u zelf ook jong gaan werken?
Ja, je weet hoe dat gaat, je kwam met je twaalf jaar van school af, en dan moest je werken. Dat deed je allemaal. De vissersjongens gingen met hun twaalfde jaar naar zee, of dertien, zoals het uitliep, als ze waren blijven zitten.

Wat bent u toen gaan doen?
Ik was eerst kindermeisje. Die mensen waar ik bij was, die hadden een hotelbedrijf en dan moest ik de kinderen meenemen naar 't strand en dan 's middags weer thuis brengen. Dan verdiende ik een gulden in de week. Maar ja, je kon toch geen kindermeisje blijven, zo op de kinderen passen, 't was eigenlijk niet wat je zegt . . . Nou en toen ben ik in een dienst je gegaan, nou ja, ik wou het zelf hoor, ik wou dienen. 't Was niet mijn moeders schuld, want mijn moeder zei: 'Je kan een ambacht leren'. Maar ja, ik dacht dat dienen ook een ambacht was, maar 't was geen ambacht, want je moest de vuile rotzooi van een ander opruimen. Kattebak legen, nou ik zeg: je kan me de pot op! En toen ben ik gaan dienen in een herstellingsoord, dat was een particuliere inrichting voor deftige mensen. Daar moest ik 's morgens om zeven uur zijn tot acht uur 's avonds, dan stond de directrice aan de deur of je wel precies om acht uur wegging, niet vroeger. En dan verdiende ik een rijksdaalder in de week, maar met de volle kost, dat moet ik erbij zeggen, weet je wel?

Het loon dat u verdiende, was voor thuis?
Ja, mijn moeder zat maar aan mijn rok te trekken, die zat er op te wachten, om brood te kopen. Nou, en zondagsmorgens moest je ook, om de veertien dagen moest je een halve dag werken.

Maar dan had u in die week wel een middag vrij?
Nee, de week bleef gewoon vol, dat had je niet, nee dat is tegenwoordig, wij werkten gewoon de hele week.

Hoelang heeft u daar gewerkt?
Nou ik was vijftien, tot m'n zeventiende. En toen ben ik bij de juffrouw van het bewaarschooltje gekomen, die had haar moeder nog thuis. Dat was in 1910.

FLINKE DIENSTBODE.

Wordt gevraagd voor terstond
Eene flinke DIENSTBODE.
Adres : BOER, Hotel Bellevue.

Gevraagd, tegen Juni,
een nette Dienstbode,
niet beneden de 18 jaar, G. G. of P. G
Adres : WAALSTRAAT 19.

Terstond gevraagd :
een nette Dienstbode
Zonder goede getuigen onnoodig zich aan te melden
Adres : J. SPIERDIJK, Breede Havenstraat 4.

GEVRAAGD :
EEN WERKSTER
voor Vrijdags, netjes kunnende werken
Adres : HOFLAAN 7.

Terstond gevraagd :
Flinke aankomende NAAISTERS,
Adres : Mej. C. VALSTER, Dayer 10a.

Vlaardingsch Advertentieblad van 24 september 1909.

Kunt u daar wat over vertellen?
Beneden had je twee kamers, een ontvangkamer en een kamer die was voor de juffrouw zullen we maar zeggen. En dan boven had het je bovenhuis, dat was voor die oude moeder en daar deed ik huishouden. Daar was ik halve dagen, tenminste tot 's middags een uur of vier, half vijf.

En dat noemde u voor halve dagen?
Ja, nou zeggen ze halve dagen en dan ben je tot twaalf uur, maar dat was vroeger niet.

Had u nog iets met dat bewaarschooltje te maken?
Nee, van die kinderen zag ik niets. Het waren er veel, zestig wel. Ik geloof dat ze twee klassen hadden en dan een speellokaal en dan de tuin erachter. Tenminste, tuin, het was een beetje bestraat en dan hadden ze een zandbak erin. Ze konden er lekker spelen.

Hoeveel verdiende u daar?
Dat was ook 2 gulden en 50 cent in de week. Maar daar heb ik niet zolang gewerkt.

Waarom bent u er weggegaan?
Ja kijk, je moest 's morgens om zes uur op, om zeven uur moest ik weg en dan moest ik helemaal lopen, winter en zomer. In de zomer was het niet zo erg, maar met de winter als er sneeuw lag, dan viel het heus niet mee. En rijden was er niet bij, het was altijd met de benenwagen.

Waar bent u toen gaan werken?
En toen ben ik in betrekking gegaan bij een reders-familie. Dat was een oude mevrouw en een oude meneer. Daar ben ik een jaar of drie geweest. Dat was voor mijn trouwen.

Werkte u daar ook voor halve dagen?
Nee, daar moest ik 's morgens om half acht wezen en daar kwam ik ook om 's avonds half acht, acht uur vandaan. Maar daar had ik het nou niet zo, nou niet om te zeggen zo zwaar. Die man had zo z'n eigenaardigheden, die had de visserij. Die was reder, dus op 't kantoor en dan ging hij er heen en dan bleef hij praten. Dan zat ik maar te wachten, want hij moest eten en ik moest toch eerst afwassen voor ik naar huis ging. Dan hoefde ik niet te werken, dan zat ik te breien, of zo bij mevrouw in de kamer, hoor, dan zaten we zo. Dat was een reuze aardig mens.

Dus dan werd 't wel eens later dan half acht 's avonds?
Ja nou. En ik moest daar ook zondagsmorgens wezen, want de familie kwam koffiedrinken. Dan mocht ik wel mee in de kerk, dan ging ik met mevrouw mee in de kerk.

En hoeveel verdiende u daar?
Ook een rijksdaalder, ook met volle kost. Dat scheelde

'. . . ja, je weet hoe dat gaat, je kwam met je twaalf jaar van school af, en dan moest je werken . . .' - Vlaardingen

dan natuurlijk, want anders moest je je kost betalen. En naderhand kreeg ik drie gulden, naderhand, toen zei ik dat ik wegging en toen zei die man: 'Je kan wel twee kwartjes meer krijgen'. 'Nee', zei ik, 'nou ga ik uit werken, dan krijg ik een gulden per dag'.

Dus dan verdiende u veel meer?
Tuurlijk ja, dan kreeg je ondertussen verkering, dus dan moet je toch voor je eigen gaan zorgen. Ik moest er om negen uur wezen en dan tot acht uur 's avonds, dan kreeg ik een gulden. Ik ging wel met de tram mee, maar de tram kreeg ik vergoed.

En toen bent u getrouwd?
Ja en toen ben ik nog uit werken gegaan. Toen was ik van negen tot twee en dan had ik 7½ gulden, de hele week. En dan met die feestdagen, dan moest mijn man kolen komen scheppen, hè ? Dan zou ik moeten komen, maar mijn man zei: 'Ik ga'. Toen ging hij met die feestdagen ik weet niet hoeveel bakken kolen scheppen voor die mevrouw.

Dus dan ging uw man daar ook helpen?
Ja en dan kon ik thuisblijven, maar hij kreeg niets. Ja, toch een gezellig leven gehad hoor, als je er zo op terug ziet, echt waar!

Hoelang bent u daar blijven werken?
Niet zo lang meer hoor, toen kwamen er kindertjes en toen was het afgelopen. Een enkele keer viel ik weleens in voor een schoonzuster, die dan bevallen moest. Die had een goed werkhuis, dus dat was ze niet graag kwijt. Dat heb ik dan weleens gedaan, voor haar ingevallen, want zij had 't echt nodig, hè. Dat werkhuis heeft ze 41 jaar gehad. Ze zei altijd: 'Als ik er niet naar toe moet, dan gaat mijn fiets vanzelf!'.

Boeten op het land

Hoe oud bent u met boeten begonnen?
Ik ben natuurlijk begonnen als meisje van twaalf jaar. Ik ging boeten want mijn moeder zei: 'Je moet boetster worden, dat is altijd een vak, dat gaat nooit weg'. Maar je hebt het gezien, het gaat weg, hè, het is weg.

Hoe ging dat als beginnende boetster, was het moeilijk om aangenomen te worden?
Mijn moeder zocht een goeie hoofdvrouw, mijn moeder zei: 'je moet bij die vrouw gaan'. En dan ging je daarheen en dan zei je: 'Ja, ik wil boetster worden' en dan zei ze: 'Nou, je kan wel komen'.

Dat kon wel altijd?
Ja, dat kon wel. En dan ging je met je stoeltje onder je arm, je moest zelf je stoeltje brengen en je stoofje naar de zolder, een wit schortje aan. Precies op mijn verjaardag ben ik naar de schuur gegaan. En daar hadden ze een garro en daar ging zo'n streng boetgaren op en dan moest je kloenen winnen, kluwen dan. En dat deed je een tijdje en dan verdiende ik twee cent per uur. Dat was heel wat. Dat was als koffiemeisje zijnde, want dat ben je natuurlijk altijd eerst vanzelf geweest.

Koffiemeisje?
Ja, dan moest je om koffie gaan. Dan zeiden de boetsters: een lekker bakkie hoor. En dan ging je naar

'. . . ik ging boeten want mijn moeder zei: 'Je moet boetster worden, dat is altijd een vak . . .' - Vlaardingen.

de waterstoker en die zette het dan even onder dat vuurtje en dan moest jij het meenemen naar het land en dan moest je sjouwen met zo'n grote ketel, dan was je wel met z'n tweeën, tot je op het land kwam. En dan ging je koffie schenken en dan had je allemaal je eigen kopje en dat douwde je weer in je zak, want je kon niet afwassen op het land. Dat is allemaal zo provisorisch gegaan, maar ik ben er gezond bij gebleven, dus . . .! En dan moest je voor iedereen wat meebrengen voor bij het brood. Dan moest je dat allemaal onthouden, een half ons gekookte worst, een half ons kaas. En voor drie centen stroop, in een papiertje. Hoe je het allemaal meebracht hè ? Zure stroop in een papiertje, het bleef nog zitten ook!

Moest u nog meer karweitjes doen?
Nou 's zomers, wanneer de schepen net op zee waren, dan was er geen werk en dan ging je naar huis toe en als er dan opeens een schip weer binnenkwam, dan moesten wij als meisje zijnde al die vrouwen aan gaan spreken en dan gingen we langs al die boetsters zeggen, dat ze de andere ochtend zo en zo laat moesten beginnen. Dan gingen we gewoon weer boeten op het land en als het dan weer gedaan was dan konden we naar huis toe.

Hoe leerde u nu het boeten?
Nou, daar kwam je van lieverlede in. Dan ging je hogerop, dan mocht je gaan zitten, zo noemden ze dat en dan zeiden ze: 'kom nou tussen ons in zitten' en dan werd het je voorgedaan. Het eerste wat je als groot werk kreeg, dat was dat lassen. Dat was het aan elkaar maken, hè ?

Hoe lang duurde dat, voordat je kon boeten?
Ja, dat duurde, eer je volle boetster was, dan nog wel een enkel jaartje, dan was je wel een jaar of zeventien. Op z'n vroegst hoor, ik ben vroeg naar de schuur gegaan, op mijn twaalfde jaar en zo van lieverlede opgeklommen eigenlijk en toen was ik zeventien en toen was ik helemaal volle boetster.

'. . . je werkte van zeven tot zessen en 's middags ging je eten . . .' - Vlaardingen

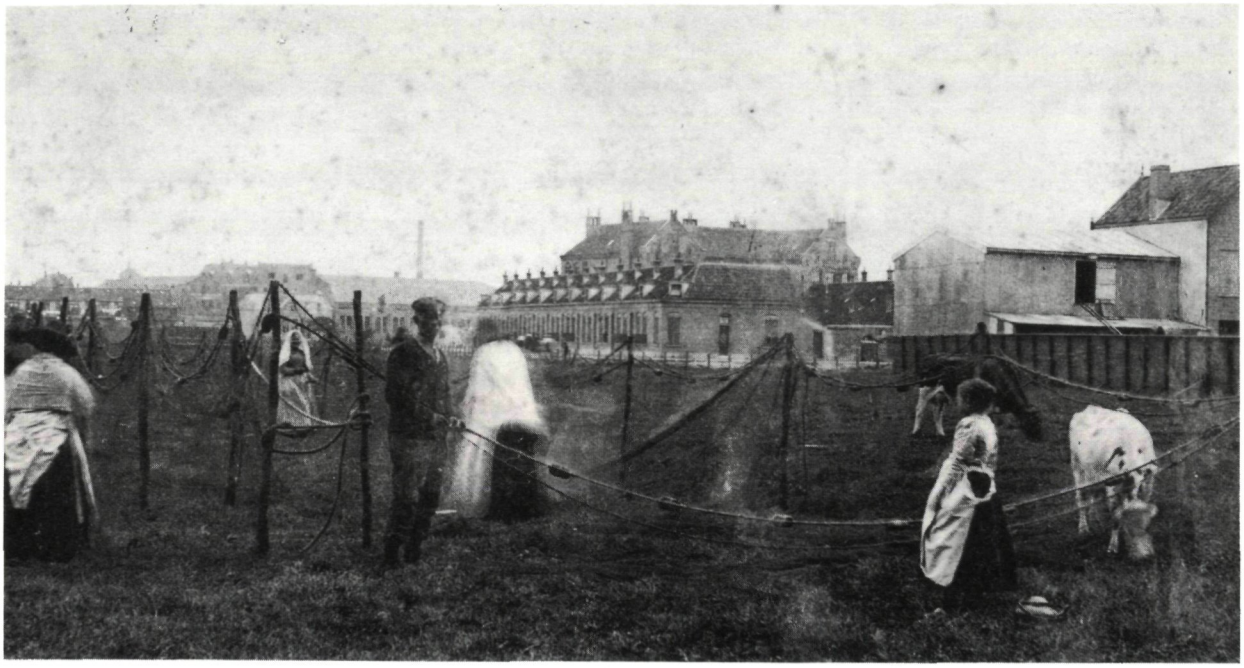

'. . . je stond tot november in het land, in 't natte land hoor. . .' - Vlaardingen.

Weet u nog wat u kreeg toen u volle boetster was?
Nou, voor die oorlog was het 8 cent per uur en toen is die oorlog gekomen van 14-18 en toen is alles een beetje opgetrokken.

Hoe lang werkte u?
Je werkte van zeven tot zessen en 's middags ging je eten.

Hoe lang was dat?
Anderhalf uur. Dan ging je om twaalf uur naar huis toe als de klok luidde en half twee moest je weer beginnen. Het hing er vanaf waar de schuur stond, soms moest je wel een half uur lopen, maar dan ging je toch naar huis en dan vliegensvlug eten en weer terug. Maar ja, je was jong, je kon dat nog makkelijk doen, je had er helemaal geen hinder van. En 's zomers had je ook wel schaft op 't land.

Was er altijd evenveel werk te doen? U zei zoëven dat het in de zomer stil was.
Ja kijk, dat zit zo. De schepen gingen weg begin mei, juni en die eerste reis duurde zes, zeven weken. Dan zat er dus een hiaat, dan waren alle schepen weg. Maar na die eerste reis had je veel werk, alle netten herstellen en daarna deden ze kortere reizen, kwamen ze op regelmatige tijden terug. En dan werd het slechter weer en kwam die aanvoer ineens. Dan hadden we het ook weleens vreselijk druk, want aan het einde van het jaar dan kwamen die schepen met van die gerampo-

'. . . hele dagen zat je op het land . . .' - Scheveningen (Visserijmuseum Vlaardingen).

neerde netten, van dat slechte weer en dan waren ze erg stuk en dan moesten ze toch gemaakt worden. En dan moesten we 's nacht wel eens werken. En dan begon je 's zondagsnachts om twaalf uren, de zondag

'. . . je zat met een groot complot meisjes allemaal. . .' - Vlaardingen.

liet je natuurlijk vrij hè, maar zondagsnachts dan begon je. Maar dan mochten wij nog niet werken, wij waren net van school en dan mocht je niet overwerken, dan kreeg je geen vergunning. Maar ja, ze hadden ons te hard nodig, want ze hadden garen nodig om te gebruiken. Dus het moest altijd stiekum gedaan worden! En dan stond er één op de uitkijk en als er dan wat kwam, iemand van de politie, dan moesten wij snel weggestopt worden ergens. En als het gevaar geweken was, dan kwamen wij weer tevoorschijn.

Waar werd u dan weggestopt?
Nou, je had van die nettenhokken en daar was touw, van die grote repen lagen daar helemaal rond gedraaid en dan zaten wij helemaal in die repen van binnen.

Hoe vond u dat nou, dat overwerk?
Nou ja, avontuurlijk! Ja, dat was leuk en ja, je had er toch eigenlijk geen erg in, want het was maar een gezette tijd, het was natuurlijk niet elke keer, het was voornamelijk in het najaar, als dat slechte weer geweest was.

Dan werkte u de hele nacht door en dan ging u de volgende dag verder?
Ja, en dan ging je gewoon verder. Ik heb weleens de hele week 's nachts geboet. Ik geloof vier nachten. En

toen dacht ik, nou heb je wat verdiend, nou toen heb ik 21 gulden verdiend. Maar 's nachts ook, en overdag.

Maar wanneer sliep u dan?
Nee, ik, nee dan sliepen we niet. We gingen gewoon. Om zeven uur kwam je van het land af, of zes uur en dan ging je weer om acht uur op de boetschuur, tot de andere ochtend soms zes. Later dan, dan rustte je natuurlijk uit.

Wat was het verschil tussen op 't land werken of op de schuur?
Nou, in de zomer dan stond je in het land, hier van die landen bij de Maassluissedijk en dan hingen die netten op staken. Het was zo maar opgehangen met van die grote bossen en dan haalde je dat net zo naar je toe en dan ging je zo van onderaf beginnen. Dan keek je of er gaatjes waren of gaten, grote gaten en als het erg kapot was, dan liet je de kleine wel eens gaan en dan deed je alleen de grote.

Tot hoe lang in het jaar bleef je buiten boeten?
Je stond tot november in het land, in 't natte land hoor, bij de watertoren. Diep in de modder hoor, soms. Hele blauwe handen kreeg je en in de regen stond je soms ook te werken. We hadden een loodsje op het land staan, het schuurtje zeiden we altijd en omdat je op zo'n open veld stond zag je buien in de verte aankomen en dan zeiden we: 'daar komt de bui, maken dat we er zijn'. En dan gingen we in de loods zitten zo lang tot de bui over was en dan ging je weer. Maar soms was het ook wel zo dat je er in bleef staan, als je te ver op het land stond om bij die loods te komen, nou en dan was je druip en druip nat. En als je doornat was, dan ging je naar huis.

Zijn daar niet veel vrouwen ziek van geworden?
Je had veel boetsters die reuma gehad hebben hoor!

Daar had u geen last van?
Nee, van reuma niet, maar wel van een blaasontsteking. Daar heb ik veel last van gehad, want dat had ik eigenlijk chronisch. Dat was opgetrokken hè, hele dagen zat je op het land. Maar weet je wat je op het laatst deed? Dan hadden we een jas aan, natuurlijk een oude jas en dan deed je aan de binnenkant een stuk karton of zo om op te zitten. Dat was tegen 't doorslaan, maar 't ging er toch door hoor. Soms lag de vorst nog op de grond, dan zaten de netten aan de vloer bevroren en dat moest je dan 's morgens optrekken en er dan gewoon onder gaan zitten.

Waarom ging men dan buiten boeten en niet binnen op de schuur?
Ja, ik weet niet. Die vleet die werd getaand en dan gedroogd op 't land en dan ging je hem meteen nakijken. Je had geen tijd om hem naar de schuur te halen. Maar als het mooi weer was, dan was het lekker op het land, reusachtig, heerlijk in de vrije natuur, ja hoor. Alleen tegenwoordig willen de mensen zo graag bruin worden. En ik stond met een mantel aan tot aan mijn polsen of het smoorwarm was of niet. Je schaamde je dat je op het land werkte. Zwart zagen die handen. Je zag zwart-bruin. En ik had een hoed op met een kort flappie erin, dat was ook voor de zon.

En hoe ging dat in de winter?
's Winters was je meestal een paar weken thuis, als de schepen afgesneden waren, in december. En dan half januari, begin februari, dan ging je wel. Dan gingen we de netten die natuurlijk in het voorjaar meegenomen moesten worden, nakijken op de schuur, op de zolder was dat.

Hoe laat begon u in de winter?
Om zeven uur, dat was je gewone tijd om te beginnen altijd. 's Winters was het natuurlijk in het donker. En dan had je van dat zeurige licht, dan had je van die vleermuisjes, dat zeiden ze, dat was gas, dat was zo'n gleufje en daar zat zo'n vleermuisje in en dat was je verlichting, niet afgedekt of iets dergelijks. En we zaten allemaal in dat brandbare spul eigenlijk, want die netten waren vreselijk brandbaar.

Is er nooit brand geweest?
Nou, we zaten een keer op een schuur ergens en daar beneden was een kuiperij. Maar ja, die schoorsteen daar lagen die netten ook wel eens tegenaan en toen was er broei gekomen in de netten beneden in dat pakhuis. Toen kwam er brand en toen moest de brandweer komen en ja, dat is een gek praatje hoor! Je had daar op die schuur geen WC, dan moest je het op een emmer doen, plassen dan hè, en dan 's avonds dan moesten wij die emmer, als die vol was, gaan legen. Je

'. . . je was onder elkaar, leuk en weet je,
wij hadden een erg gezellige schuur. . .'
- Scheveningen (Visserijmuseum Vlaardingen).

zat met een groot complot meisjes allemaal, want je was gerust met een stuk of twintig en dat was gauw genoeg vol. Voor het legen van die emmer moesten wij de straat op, helemaal naar boven naar de havenkant. Nou en toen was er brand gekomen en die emmer stond daar hè en toen kwam de politie en die zei: 'is hier een blusapparaat?'. En toen zei ik – als kind ben je wel eens een beetje baldadig hè, – ik zei: 'Ja, er staat een emmer gereed en die staat altijd met water!' Afijn, dat was goed, dat ik dat gezegd had, toen later kwam de reder en toen werd dat zo verteld en toen zei hij: 'Nou, dan krijgen jullie koekies van me, want anders had ik een reuze bekeuring gehad'.

Was er ook iets van verwarming?
Nou ja, een kachel met drit, zoals wij dat noemden, ouwe netten, die niet meer gebruikt werden, die werden er dan opgegooid. Maar die was voor heel die grote afdeling, dus als je een beetje ver weg zat, dan had je daar niet veel aan. Maar je had altijd zo'n stoof met een tesje erin en een stukje vuur en dan nam je een kooltje mee van je moeder en dan maakte je het aan bij

'. . . dan liep je zo met twee andere meisjes gearmd en de jongens ook en zo deed je elkaar op . . .' - Scheveningen (Visserijmuseum Vlaardingen).

dat pitje van het gas en dan had je zo verwarming. En je had vroeger langere rokken aan en die rokken gingen over de stoof heen en dat was heerlijk warm.

Als u er zo op terug kijkt, op dat boeten, wat vond u er dan van?
Je was onder elkaar, leuk en weet je, wij hadden een erg gezellige schuur. We hadden een hoofdvrouw die erg christelijk was, dus we mochten geen lelijke deuntjes zingen. Als je dan zo'n mindere zolder had, daar werd van alles gezongen . . .

Wat zong u dan zoal?
Nou bijvoorbeeld 'Achter bij het stille klooster' en 'Kaatje breng de was naar boven'. Soms denk je waar hebben ze die versjes vandaan gehaald? Ja, zingen deden we veel en dan altijd van die mooie liederen . . . echt gezellig. En ook, al de nieuwtjes wist je snel hoor!

De hoofdboetster vond dat allemaal goed?
Ja natuurlijk, je kon niet als twintig man als dooien zitten! Als je je handen maar liet gaan gaf het niet. Maar je kon als boetster niet vervelend wezen, want vroeger was het streng! De klok sloeg twaalf uren en dan deed je gauw je schort los, je had een wit schort aan, om gauw van de trap af te komen, maar als ze dat dan zag, dan zei ze: 'Handen voor, werken, het is nog geen twaalf uur'. De klok die moest uitslaan, dan mocht je pas weg, zo ging dat! Maar, dat was een mooie tijd hoor, ik zou best die tijd nog terug willen hebben, een gezellige tijd was dat!

Het huwelijk

Waar heeft u uw man leren kennen?
Ja, op Scheveningen natuurlijk, je was een Scheveninger.

Vonden uw ouders het goed dat u met een visser trouwde?
Ja zeker, want, hoe zal ik het zeggen, het was dorps. Nee, ze vroegen wel altijd zo: 'Van wie is het er één?' Want, nou ja, je kende elkaar allemaal hè?

Gebeurde het weleens dat iemand uit het dorp trouwde met iemand die van buiten kwam?
Ja, het is . . ., maar niet veel hoor! Nee, dan zeiden ze: 'Dat is een buitenman', nee dat ging er niet in. Het bleef altijd vissers bij vissers. Kijk maar op Katwijk, allemaal ook dorps en Vlaardingen . . . Want mijn vader's zuster is toen met een Vlaardinger getrouwd, nou ja, en dat vonden ze al erg. Maar ja, vroeger toen vaarden er wel eens Scheveningers op vlaardingse loggers. Zodoende ontmoetten ze wel eens een vlaardings meisje of jongen. Je hoorde ook weleens een Scheveninger met een Katwijker. Maar ook dorps. Maar dat hebben we nu niet meer hoor, alles zit nu door elkaar!

Hoe heeft u elkaar ontmoet?
Vroeger had je hier de Keizerstraat, dat was de straat van de jonge mensen. Dat heb je natuurlijk in meer plaatsen, in dorpen, van die straten . . . Nou, dat wist je al, daar ontmoette je elkaar allemaal wel! Dan was je jong, alle winkels waren open en dan gingen we allemaal in de scheveningse dracht. Dan gingen we naar de Scheveningseweg toe en dan weer terug naar de boulevard. Dan liep je zo met twee andere meisjes gearmd en de jongens ook en zo deed je elkaar op. Dan bleef je zo eens even staan, met die en dan weer met die. En vroeger dan ging je altijd, nou ja, dan ging je pepermuntjes halen en dan was het eerst: 'Heb je een pepermuntje voor me?'. Dat was een aanloopje, begrijp je?!

Hoe oud was u, toen u door de Keizerstraat liep?
Een jaar of veertien, vijftien. Dan gingen we zo 's avonds, zaterdagsavonds en zondags en dinsdags moest je naar catechisatie en nou ja, het mocht wel niet, maar dan pikte je ook wel een uurtje. En donderdags gingen we ook een avondje weg, dan gingen we wel eens samen, ik en m'n zuster, gingen we meteen winkelen, nou ja, dan deed je die er eens op en dan die, dat was de Keizerstraat. En toen is het aangekomen.

Toen ging u zich verloven?
Eerst ging het stil hoor! Je ging gewoon met je vriendinnen zondagsmiddags weg en dan ging je eerst 's avonds met je jongen wandelen, dat niemand het zag. En als je dan wat langer met elkaar ging, dan ging je overdag. Maar dat wisten je ouwelui niet. Ja, ze kwamen er wel achter natuurlijk. Want op de Keizerstraat zeiden ze al: 'Dat is een nieuw stel'. Je vriendinnen, je nichten of neven, die je zagen, die zeiden: 'Ze heeft een jongen', dus hoorden ze het thuis toch wel. Tot op een gegeven moment je hem mee naar huis nam.

Hoe ging dat dan?
Dan kwam hij om het 'jawoord', want dat moest je vroeger vragen. En toen zei mijn vader: 'Als je maar weet: drie jaar vrijen'. Vroeger zeiden ze niet verkering, vroeger gingen we vrijen, dan kreeg je permissie om te vrijen. En dan waren we een paar keer bij elkaar in huis geweest en dan zeiden we: 'Nou ja, we verloven'. Daar werd niet zo'n drukte van gemaakt als nu. Meestal een avondje voor de familie.

U moest drie jaar wachten voordat u mocht trouwen?
Ik was 23 jaar toen ik trouwde, ik was 20 jaar toen we gingen verloven. Er was er weleens een die met 20 jaar trouwde, maar de meesten waren zo drie-, vierentwintig. Want dan zei je moeder: 'Ja hoor, je moet eerst nog wat werken'. Want wij verdienden natuurlijk zelf hè en wij moesten eerst ons geld zoveel mogelijk overgeven aan mijn moeder, zo dat we behoorlijk konden eten en voor het huis enzo. En als mijn vader dan binnenkwam en wat verdiend had, dan kreeg ik weer wat van mijn moeder. Dan gaf mijn moeder een lap voor een laken en die naaide je dan en dan kocht ze weer een lap voor slopen of tafellakens, elke keer wat. Dat spaarde je dan op. En het laatste half jaar, dan zei mijn moeder: 'nou kind, houd nou je geld maar, je hebt zoveel te kopen straks, maak dat je alles zo'n beetje hebt'.

'. . . wij wisten niet beter: de vader die ging naar zee en de moeder, die zorgde voor de kinderen . . .' - Vlaardingen.

Zorgde de vrouw voor de uitzet?
De man bracht zijn eigen kleren mee, maar de vrouw die zorgde voor het beddegoed en handdoeken, gordijnen. En dan je eigen kleren, vroeger droeg je meer dan tegenwoordig: flanellen hemd, bovenlijfje, borstrok met kantjes . . . Maar ik ben goed getrouwd hoor, ik zat overal dik in. Toen wij trouwden hadden we een kast en een bed, een mooi bed, dat lieten we zelf vullen vroeger met veren. En zes borden en een schaal met zes ijzeren lepels en een paar pannetjes. Toen had je niet wat je nu hebt. En een kleed op de vloer, zeil en een kleed op de vloer. Dan was je toch keurig netjes, wij zijn keurig netjes getrouwd, hoor!

Was er een bepaalde tijd waarin men trouwde?
Meestal met behouden teelt, december. En de meesten op woensdag hè, de meeste stellen. Dan was het gratis trouwen, dat andere trouwen moest je betalen, maar woensdag was vrij.

Was het trouwen een groot feest?
Eerst ging je natuurlijk in ondertrouw, naar het stadhuis en dan kwam je terug en dan hadden ze je hele huis versierd. Om je kopje kreeg je een roosje en de stoel een hele kroon. En dan kregen ze een glaasje, als je 't betalen kon, anisette weet je wel. En dan had je ook nog 'nooi-avonden', dat waren twee avonden. De ene

avond bij het huis van mijn aanstaande, dan kwam daar zijn familie en de andere avond kwam hij bij mij aan huis en daar was dan mijn familie. En dan ging je mee met die tantes, een cadeautje kopen. Het lag er natuurlijk aan of je een grote familie had, of een familie die 't goed kon missen. En als je dan naderhand getrouwd was, dan kwamen al die mensen waar je een cadeautje van had gekregen bij je thuis, om je huisje te bekijken. En dan gingen ze kijken, tot in de linnenkast toe, dan keken ze of je een mooie uitzet had en mooie stapeltjes lakens en slopen. Je had van alles zes stuks hoor! Nou, en dan kwam je trouwdag. Eerst op het stadhuis en dan in de kerk, wij noemden dat overtrouw. En dan was er feest.

Was dat bij de vrouw thuis?
Het lag er aan wie er een groter huis had, wie de meeste mensen kon bergen. Het was gezellig hoor, echt intiem. We konden goed hossen en dossen hoor en we deden ook spelletjes: we konden goed feesten!

Het gezinsleven

U bent in 1920 getrouwd met een visser?
Toen ik trouwde was hij visser en hij is al die jaren visserman geweest. Hij heeft eerst voor jongen gevaren, toen matroos, daarna een jaar voor stuurman en toen kreeg hij al van de rederij een schip, toen werd hij schipper. Mijn vader was ook schipper geweest, maar of dat er nou invloed op had, dat weet ik niet.

Was uw man steeds lang van huis?
's Zomers ging hij haring vangen, in mei gingen de schepen in zee tot in december. Dan deed hij eigenlijk de langste reizen. Je kon weleens geluk hebben, dan duurde een reisje drie weken, maar het was ook weleens zes weken.

En in de winter?
Dan werd het schip afgesneden, dan werd alles van boord gehaald en dan stonden die mensen, die matrozen, die hadden dan geen werk. Soms konden ze nog wat doen voor de reder, of ze gingen naar Rotterdam, naar het dok, maar vaak hadden ze niets te verdienen. Maar mijn man had geluk, die ging dan beugen, zoals dat heet. Dat was op kabeljauw en rog en zo. Bij die beugvisserij waren ze op IJmuiden. Dan moesten ze

'. . . er was een goede verstandhouding onder de zeemansvrouwen . . .' - Scheveningen (Visserijmuseum Vlaardingen).

'. . . als je dan door die straatjes kwam op maandag, dan zag je die grote klerenrekken allemaal, met spierwitte, lakens. . .' - Scheveningen (Visserijmuseum Vlaardingen).

vijf reizen doen op IJmuiden en na vijf reizen kwamen ze met hun schip naar Vlaardingen, dan waren ze drie dagen thuis. En tussen die vijf reizen door, dan was hij maar één dag thuis. Dan bleef er een wachtsman aan boord en de rest van de mannen kwam voor één dag naar huis. Dat kostte 1 gulden en 25 cent. Ze konden geen retour nemen want de andere morgen om half acht gingen ze weer weg. Maar ik had ook wel dat mijn man dacht: 'Als ik nou mijn vrouw laat komen, dan zijn we alvast bij elkaar' en dan stuurde hij een telegram. Dan ging ik met dat telegram naar mijn moeder en dan zei ik: 'Kijk eens!' En ik had een moeder die was vreselijk behulpzaam en dan ging mijn moeder bij mijn kinderen slapen. De kindertjes lagen dan al op bed en dan wisten ze niet dat ik naar IJmuiden was. En dan zei opoe: 'Nou, je moeder die is naar je vader toe, die is naar IJmuiden'. Dan zeiden ze: 'Goh, dat is fijn, dan brengt ze morgen chocolade muizen mee'. Dat was zo de manier, die waren daar dan te koop en dat gebeurde ook. En mijn moeder die bracht dan 's morgens de kinderen naar school en dan sloot ze mijn deur en dan waren de kinderen bij opoe dat andere nachtje. En dan gaf mijn man met één van de matrozen – alles woonde in Vlaardingen – wat mee en dan zei hij: 'Breng bij m'n moeder eens een visje en bij m'n schoonmoeder' en dan aten zij toch lekker vis. En ik had een fijne dag, ja, dan was je eens uit de sleur van je gezin, hè ? Maar de andere dag moest je wel weer weg, je had nooit veel, hoor, als zeemansvrouw zijnde. Dan kwam ik de andere dag terug, dan was moeders weer de vrouw die op de kinderen paste. Zo hing de één op de ander.

'. . . maar als mijn man thuis kwam (. . .) Dan zei ik: Een hoop zorg van mij af, dat kunnen we samen delen. . .' - Vlaardingen.

U was dus vaak alleen, vond u dat niet moeilijk?
Nou ja, het ging eigenlijk automatisch, ik was dat van huis uit al zo gewend, want mijn vader was natuurlijk ook altijd op zee. Ik was er in opgebracht en dat scheelt een stuk. Het lijkt me wel, voor mensen die het nooit gewend geweest zijn, een moeilijk leven. Maar ik heb mijzelf er altijd aardig in kunnen schikken. Dat zeg ik, ik heb een moeder gehad, die altijd alleen met ons optrok, dus wij wisten niet beter: de vader, die ging naar zee en de moeder, die zorgde voor de kinderen.

Had u veel contact met de vrouwen van andere vissers?
Ja, als we tijd hadden, dan zochten we elkaar wel eens op. Maar je gezin liet niet zoveel toe natuurlijk. Over me woonde de stuurmansvrouw en dan kwam ze wel eens een avondje bij me; de kinderen gingen altijd vroeg naar bed, dat is ouderwets, maar die hadden de rust nodig. En dan zaten wij bij elkaar te breien. En dan kwamen we weleens buiten en dan scheen het maantje zo helder en dan waren de straten vet, ja, ik weet niet waar dat vandaan kwam, maar dan zeiden we: 'Meid, haringweer, ze vangen ze vannacht'. Ja, dan waren die straten zo, maar dat was de vocht natuurlijk in september of oktober. En zo hebben we ons leven doorgebracht. Er was een goede verstandhouding onder de zeemansvrouwen, we hadden allemaal evenveel, niet? Als we wisten dat er één gebrek had, nou dan zorgde je voor elkaar. Als de ander minder verdiend had, dan zei je: 'Ga dat maar brengen, want ze zit ook met zes of zeven kinderen'. Als de mensen vroeger een kwartje hadden, dan konden ze daar nog de helft van missen aan iemand die het nog armer had. Dat had je hè, dat je nog burenliefde had!

Als je het heel arm had, kon je dan geen steun krijgen?
Nou, dat wel, maar dat was niet veel, hoor. Je had wel de hulp in nood, dat heeft mijn grootmoeder ook nog meegemaakt. Hulp in nood, dan kwamen ze kijken, dames, ook van de kerk, en als ze dan zagen dat er suiker in je theepot zat: dat was weelde. . .! En dan praat ik over mijn grootmoeder en dan kreeg ze, zegge en schrijve, drie gulden, dat was een bonnetje voor een mud kolen en een bonnetje voor het soephuis. Het soephuis, dat was net zoiets als wat we in de oorlog hadden, de gaarkeuken. Dan kregen die mensen een portie soep cadeau. Zo waren vroeger de sociale voorzieningen, nou, het schrijnde daarbij, het was verschrikkelijk.

Kon ú het financieel altijd wel redden?
Nou, dat zeg ik, mijn man was schipper, hij verdiende veel meer dan een matroos, hè. De matrozen kregen 12 gulden, maar dan had de schipper nog altijd 24 gulden. Kijk, en dat geeft een knauw hoor. Dan dacht ik: 'Oh, wat heb ik het toch rijk, als ik kijk naar die mensen'. Veel arme mensen had je hoor, dan kon ik het best geloven, dat ze, als zo'n reis zes weken duurde, drie weken niks te eten hadden. Maar ik kreeg 24 gulden en dan hoopte ik ook maar dat mijn man 's zomers zoveel ving, dat hij een – dat noemde wij

'. . . en als het zo stormde, dan stond je zo te kijken en dan dacht je . . . ach, die branding? . . .' - Katwijk (Visserijmuseum Vlaardingen).

dan – afrekeningetje had. Want het was vroeger altijd zo, dat, je rekende niet helemaal af. Met behouden teelt werd alles afgerekend, dan kreeg je pas in december de totale afrekening. Dan waren er altijd wel kinderen die in het nieuw gestoken moesten worden, de één een jasje, de andere . . ., dat ging allemaal op die herfst. En als je dan een eigen huisje had, dan moest je in december de hypotheek betalen. Dat was vast, altijd in december als de afrekening kwam, betaalde je hypotheek.

Hadden vissers vaak een eigen huis?
Nou, ik heb ook eerst ingewoond, hoor! Op een bovenhuisje, onder de pannen, gewone pannen, niet beschoten. En als het dan vroor dan zag je zo de sneeuw of het ijs op de pannen en dan was er een stuk zeildoek. En dan zeggen ze wel eens: nou is er huizengebrek, maar toen was er ook huizengebrek. En toen zijn we verhuisd naar een echt visserswoninkje. Dat was in een straat en daar woonden veel zeemansmensen, dat noemden ze 'Uit en Thuis'! En toen verwoonde ik 3 gulden en 25 cent in de week, dat was in 1923. We hadden een kamer en een bedstee erin en een zolder. En dan was er een keukentje, een schuurtje waarvan een soort keukentje van was gemaakt. Toen we erin kwamen was er geen aanrecht in en de kraan, die stond zo met een emmertje er onder. Je moest je behelpen hè, en een tafeltje erin, daar zette je dan je teiltje voor de afwas op. De WC op de plaats, in een hoekje.

Met z'n hoevelen woonde u daar toen?
Nou, toen had ik al drie kinderen, nee vier, en toen verwachtte ik de vijfde en toen zei ik tegen mijn man: 'Joh, we moeten hier vandaan'. En toen hebben we een huis gekocht, een prachtig mooi huis, twee slaap-

kamers boven en electrisch licht en daar hebben we veertig jaar gewoond. En we kochten het voor 3.600 gulden.

Wie ging er bij u thuis over het geld?
Nou ja, dat was ik, de vrouwen regelden het geld, dat moest wel. Wij hadden wat dat aangaat een vrij leven, we hoefden nooit verantwoording te doen. Toen mijn man thuis kwam, toen zei ik: 'Ga jij het maar eens doen'. En toen zei hij: 'Alsjeblieft niet, want het is toch altijd goed gegaan'. Hij liet altijd alles aan mij over, het moest altijd maar in mijn breintje zitten: dat en dat doen, echt waar!

Als uw man weg was, wat deed u dan zoal, hoe zag de dag er toen voor u uit?
Nou, het huishouden hè, en de kinderen naar school en ja, wat deed je dan. Er was natuurlijk in een gezin veel te doen. Je was altijd bezig, tot 's avonds negen uur, met een rood hoofd! Maar je was 't gewend, je kon alles als vrouw zijnde. Van oud maakten we nieuw, alles omkeren, er ging nooit eens een stukje de deur uit. Truien ging je uithalen, daar ging je weer kousjes van breien. Ik heb ook wel jassen omgekeerd, van die dikke duffeljassen van mijn man, je naaide het zo weer in elkaar. En je had je was en al die dingen meer, dat draaide door. Als je dan door die straatjes kwam op maandag, dan zag je die grote klerenrekken allemaal, met spierwitte, spierwitte lakens. Dat wás vroeger hoor, dat was gewoon een weddenschap, wie er het eerst het rek buiten had.

Had u warm water?
Het water ging je halen bij de waterstoker, dan had je voor twee centen water. En dan had je blauw, wit, chloor laten we maar zeggen, vroeger deed je 't met twee sopjes. Eerst soda, en dan met een stukje sunlightzeep, dan in schoon water en dan in de chloor. En als het dan nog niet schoon was! Dan blinkte het!

Was de zondag voor u een bijzondere dag?
Jazeker, we gingen eerst allemaal naar de kerk, hè, dat spreekt voor zich. En dan zondagsmiddags gingen we altijd naar de nieuwe haven. En ik was zo bang voor water en dan mochten de kinderen niet verder dan de meerpaal en ze moesten altijd aan de kinderwagen vasthouden. Ik was zo bang dat ze in het water zouden vallen, maar ik ging toch wel naar de haven want misschien hoorde ik dan nog wat over m'n man.

Uw zoons, zijn die niet naar zee gegaan?
Ja, die ene wilde graag, die is wel naar zee gegaan.

Hoe vond u dat?
Treurig, want ik wilde het niet.

Heeft u nog geprobeerd om hem tegen te houden?
Nou, wel een beetje, want ik had er een hekel aan. Maar echt tegengehouden, nee, en je kon ze ook niet tegenhouden hoor. Want die ene, die was ervan bezeten, die ging met pa mee als hij vakantie had. Maar die andere die heeft er nooit zin in gehad, ik ben blij dat die timmerman is geworden.

Stond u nu helemaal alleen voor de opvoeding van de kinderen?
Ja, dag en nacht, altijd. Dat was een moeilijke taak, hoor. Je voelde dat de man weg was hè, je wist dat je voor je gezin stond, je stond er helemaal alleen voor. Want als mijn man thuis kwam, dan viel er niet veel straf te geven. Want de kinderen deden wel eens wat en dan zei ik: 'Als je vader thuiskomt, zal ik wel een boekje over je opendoen'. En als vader thuis kwam, dan werd er niks gezegd, dan werd dat boekje altijd opengedaan als ze er niet bij waren. En dan was de drift over.

Was dat niet een zwaar leven?
Ja, maar we zijn er door Gods hulp goed doorgekomen, ik had wel vertrouwen ook. En dat is ook altijd een grote steun geweest in een hoop dingen. Ik heb altijd alles alleen door moeten maken, mijn kindertjes alleen gekregen . . . Maar als mijn man thuis kwam, dan was het leed weer geleden, ik was schatrijk als hij thuis was. Dan zei ik: 'Een hoop zorg van mij af, dat kunnen we samen delen'.

Daar leefde u echt naar toe?
Ja, dat was feest. Toen hadden de schepen nog geen radio aan boord, dus je had weken dat je niets van elkaar hoorde. En dan ging 's nachts de bel. Dat was dan de torenkijker, dat was die man zijn brood, dat hij bij de schippers- en stuurmansvrouwen kwam zeggen dat de mannen kwamen. En dan zei ik uit het dak-

'. . . want dat is het wonderlijke hè, . . . ze gingen altijd weer naar zee . . .' - Vlaardingen.

kapel: 'Ja?' en dan zei hij – dat was een opgeruimde man – 'merk je dat nog niet? Ze liggen al in de haven!'. Nou, en dan ging ik hem halen.

Ook al was het midden in de nacht?

Nou, als het goed weer was, vanzelf, dan gingen we met de nacht gerust weg, hoor. Eventjes ja, naar de haven. En onderweg, dan ging mijn man ook wel eens drapen, als ze thuisstomend waren. Dan gingen ze drapen en dan vingen ze makreel. En dan ging er een ton ondersteboven en dan werd de bodem eruit geslagen en dan werd er mot in de ton gedaan en dan gingen ze zelf die makreel stomen of roken. Dat was zo zalig, ik geloof dat ik toen wel een gal en een maag van beton had, want dan zat ik soms 's nachts half twee aan zo'n vette makreel te eten! En voor de kinderen bracht hij een grote dikke zuurstok mee en elke hap die ze deden daar stond 'Lerwick' in, dat was een plaats in Engeland, waar ze altijd kolen gingen laden. Ja, dat was feest, je had wel je werk, want je moest al dat zeegoed wassen en verstellen, maar als mijn man thuis was, dan ging die met de kinderen weg en ik ging ook wel eens mee, als ik kon. En de eerste avond had je visite, dan kwamen ze allemaal even kijken. Mijn man nam altijd

een zootje vis mee natuurlijk, dat werd gedeeld. De beste vis ging weg, die bracht mijn dochter altijd rond. Dan werd het allemaal in een emmertje gelegd, zo op elkaar, voor die drie, voor die vier, naar gelang het gezin was, heel Vlaardingen door met dat emmertje.

Ging u uw man ook altijd weer weg brengen?
Altijd! Maar dat was erg, hoor! Als het nou mooi weer was niet, maar met ruw weer, dan ging je weleens huilende weg, hoor. En als je dan terugliep, allemaal zo somber, je ging allemaal alleen terug, dan zag je thuis het gemis. En als het zo stormde, dan stond je zo te kijken en dan dacht je . . . ach, die branding ? Je had altijd angst hoor, je leefde altijd wel in spanning hoor, vissersvrouwen, ja. Je zat altijd maar af te wachten: 'oei mensen', dan liep je maar wat heen en weer: 'bewaar ze, hè', dan ging er weer een gebed naar boven. Maar ja, dat moest nou eenmaal, dat was je broodje, er was niet anders vroeger. Want dat is het wonderlijke hè, al stormde het nog zo hard, ze gingen altijd weer naar zee . . .

Nawoord

De vissersvrouwen, die ons in de voorgaande interviews een kijkje in hun leven hebben gegund, hebben vele onderwerpen de revue laten passeren. Zij vertelden over hun kinderjaren, over de werkzaamheden buitenshuis en tenslotte over hun bestaan als huisvrouw die haar man op zee wist.

Het leven van vissersvrouwen is echter niet in een beperkt aantal bladzijden te vangen. Zo bleven buiten beschouwing een aantal werkzaamheden die toch ook door hen werden uitgeoefend, zoals bakeren, haringspeten, sorteren en inpakken bij een visverwerkend bedrijf. Bovendien was geen van de geïnterviewde vrouwen ongetrouwd gebleven of op jonge leeftijd weduwe geworden, zodat de positie van vissersvrouwen in die situaties dan ook zo goed als onbesproken gebleven is. Daarnaast zijn ook andere lacunes aan te wijzen. Zo zal de lezer zich misschien hebben afgevraagd of geboortebeperking een onbekend begrip was en of opstandigheid en ontevredenheid wel zo totaal afwezig waren als uit de interviews bleek. Dergelijke vragen moeten echter vooralsnog onbeantwoord blijven.

Toch komen de belangrijkste aspecten van het leven van vissersvrouwen in de interviews duidelijk aan bod. Vissersvrouwen tonen zich hier als gezinshoofden, die in hun eentje voor de taak staan kinderen groot te brengen, financieel de eindjes aan elkaar te knopen en daarnaast soms ook nog een bezigheid buitenshuis te vervullen. Op zich is het niet zo zeer de vereniging van deze taken, die de vissersvrouw een unieke positie verleent: ook vrouwen in andere bedrijfstakken kenden een dergelijk bestaan.

Kenmerkend voor de vissersvrouw is echter wel dat zij, hoewel zij getrouwd was, vrijwel altijd alléén in het leven stond: op haar alleen rustte de verantwoordelijkheid het gezin draaiende te houden. Dit gaf haar een zelfstandigheid die zij niet gewenst of gezocht had: blij als zij was met haar man weer thuis, was zij zelfstandig tegen wil en dank.